

Stäppvipa – exklusiv sommargäst

Glenn Cornland

En stäppvipa upptäcktes på morgonen den 16 juli 2011 vid Svartsjö däme på Färingsö i Ekerö kommun. Fågeln sällskapade med ett par hundra tofsvipor under 10 dagar och kunde ses i området fram till den 25 juli, då den blev slagen av en duvhök. Fyndet av arten utgör det nionde i Sverige och är det första för Ekerö kommun.

Det var på lördagsmorgonen den 16 juli, mitt i sommarstiltjen. Jag hade beslutat mig för att göra ett besök vid Svartsjö däme. Bevakningen av kommunens fågellokaler hade legat på en låg nivå den senaste månaden då många lokala ornitologiska slitvargar varit bortresta. Vadarsäsongen hade så smått dragit igång och dagen innan hade Janne Björk gjort ett rutinbesök på lokalen. En del vadare av de vanliga arterna hade observerats, men också en spovsnäppa. Detta triggade mig till att ge mig ut i hopp om att återfinna densamma. På plats spanade jag av dämet från observationsplattformen och kunde konstatera att grönbenor, brushanar, gluttsnäppan och svartsnäpporna fanns kvar från dagen innan, men till synes ingen spovsnäppa.

Så plötsligt! Något oroade vadarna – en hök möjligen eller den ständigt patrullerande bruna kärrhöken – och alla fåglarna gjorde ett uppflog. Aj då, tänkte jag efter att ha kollat av de flyende vadarna; ingen spovsnäppa nu heller. Strax där efter kom en beckasin relativt sakta flygande, lågt över starr och bredkaveldun snett rakt emot mig och landade, dold av vegetationen ett 20-tal meter nedanför plattformen. Tung, rak flykt, markerade vitkantade större täckare och handtäckare och när den slog ned sågs tydliga vita stjärthörn. En dubbelbeckasin, mycket överraskande så här mitt i sommaren. Fågeln hördes t.o.m. spela/låta till lite kort senare under morgonen.

I ett försök att få se mer av beckasinen gick jag ned från plattformen och i riktning mot där den landade. Samtidigt som jag försiktigt närmade mig platsen, såg jag i ögonvrån två flockar med ett par hundra tofsvipor komma flygande från södra

delen av Svartsjöviken. Beckasinen glömdes totalt då mina ögon naglades fast på den bakre flocken där en starkt avvikande fågel flög med. Jag lyfte handkikaren och samtidigt som jag fått in fågeln i kikarfältet så trillade polletten ned. Det måste såklart vara stäppvipan som sågs på Järvafältet i slutet av juni!

Att artbestämningen blev så ögonblicklig berodde till stor del på att jag hade varit och sett stäppvipan på Järvafältet och hade den i klart minne, men också på att jag haft förmånen att se stäppvipor vid två tidigare tillfällen i Sverige. De två flockarna med vipor blev till en, och efter några varv gick alla ned och ställde sig på Bredlötså kern intill dämet. Jag kände att jag var tvungen att få in vipan i min tubkikare innan jag satte igång processen med att larma folk om upptäckten. Väl uppe på plattformen fick jag snabbt in fågeln i tuben och kunde bekräfta att min första bestämning till stäppvipa höll. Nu gick larmet och

Stäppvipan på åkern vid Svartsjö däme

snart var alla fågelskådare som bor och skådar på Mäläröarna, och som inte var bortresta på semester, på plats. Vipan sågs under tio dagar av många tillresta skådare från landets alla hörn. En av dessa var Curt "Curre Skåning" Johnsson som fick möjlighet att ta de tubfotograferade bilderna som återfinns i denna artikel.

Klockan 0830 på morgonen den 25 juli, då ett antal morgonpigga skådare redan hade hunnit med att se vipan, kom det nedslående larmet ut på BMS (Club 300s fågellarmsystem), om att vipan troligen blivit slagen av en hök. Med Peter Hvass egna ord: *"En duvhökshanne drog in och 250 vipor lyfte. Höken slog en vipa som jag är 90–95 % säker på var stäppvipan. När vipflocken återkom scannade jag flocken under ca en timme och kunde inte hitta stäppvipan. Hoppas jag såg fel"*. Peter såg inte fel, för efter denna morgon kom inga fler observationer av stäppvipan. Flocken av tofsvipor som den hade sällskapet med fanns kvar på lokalen en bit in på höstkanten.

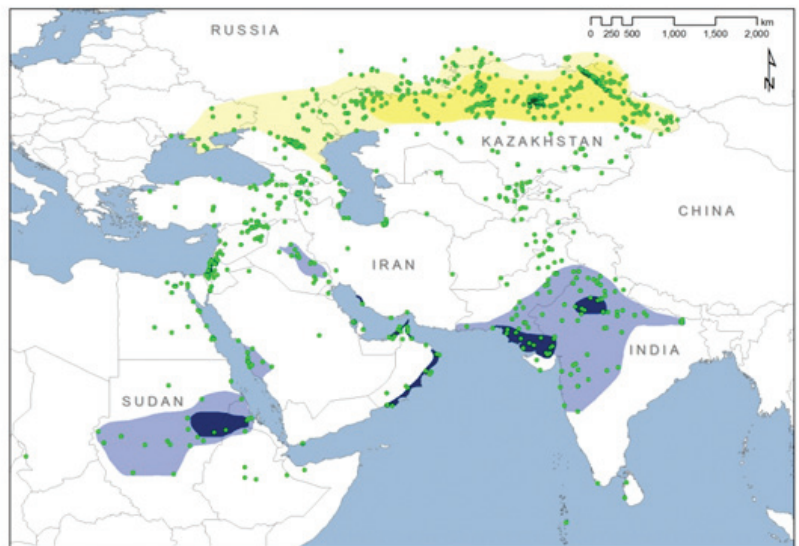
Det var inte helt oväntat att vipan skulle sluta som hökmat. Olika rovfågelarter rör sig hela tiden i närheten av dessa flockar av årsungar och ruggande äldre tofsvipor i ständigt jakt på föda åt sig själv och sina hungriga ungar (se bild). En enstaka individ, som så starkt skiljde ut sig ur mängden som stäppvipan med sin färgsättning, blir då ett betydligt lättare byte för en anfallande rovfågel. Att fågeln dessutom var i kraftig vingruggning förbättrade nog inte oddsen.

Stäppvipan klassas som "Critically Endangered" av IUCN (International Union for Conservation of Nature) och Bird Life International och man uppskattar idag den häckande populationen

Foto Curt Johnsson

Flygande stäppvipa i Svartsjö. Observera vingruggningen

Häckningsområde (gult), övervintringsområde (blått) samt övriga observationer (grönt) för stäppvipa. Efter Birdlife International & RSPB.

till ca 5 600 par. Artens antal och utbredning minskade dramatiskt under 1900-talet och man har tidigare antagit att detta berodde på förändrade jordbruksmetoder i de centralasiatiska länderna. Pågående forskning pekar på att jakt, habitatförstörelse och ökenutbredningen på rast- och övervintringsplatserna kan vara ytterligare allvarliga orsaker till stäppvipans dramatiska nedgång.

Idag häckar arten framförallt längs ett smalt väst-östligt geografiskt band i det centralasiatiska landet Kazakstan och i gränsområdena till södra och centrala Ryssland. Viktiga rastlokaler har nyligen hittats i östra Turkiet och Syrien. Stäppvipans huvudsakliga övervintringsområden återfinns i Sudan, Eritrea, Israel, på Arabiska halvön samt i Pakistan och Nordvästra Indien.

Att stäppvipan observeras sällsynt men regelbundet i södra, västra och centrala Europa kan kanske förklaras med att fåglar, på sin väg från Centralasien till nordöstra Afrika, som normalt skulle vika av ned genom Turkiet och Syrien, istället slår följe med tofsvipor på flyttning västerut. På detta sätt hamnar några få individer i Europa fram på höstkannten. De svenska fynden däremot har framförallt gjorts i april–juli, och här rör förmodligen från fåglar som anlänt till Europa föregående höst och som sträckt norrut kommande vår. Ekeröfågeln ålder bedömdes till två år eller äldre och stöder denna teori.

Av världens 24 arter vipor som hör till släktet *Vanellus* har endast tre arter påträffats i Sverige. Välkänt är att tofsvipan förekommer som häckande flyttfågel i hela vårt land utom i fjällen. Tofsvipan hör också till en av våra mest folkära arter och som flyttfågel återvänder den tidigt på våren, oftast redan innan vintern helt släppt sitt grepp om landet.

Sumpvipan häckar från centrala och sydöstra Turkiet och österut genom Irak, Iran till västra Pakistan och anses inte vara globalt hotad. Arten har påträffats i Sverige som en

första klassens raritet med hitintills 10 fynd.

Stäppvipan anses som sällsynt men regelbundet återkommande i Europa och i runda tal har ca 120 individer observerats. I Sverige sågs arten för första gången vid Hjälstaviken, Uppland i maj 1989 och följdes snabbt av två fåglar i Skåne samma år. Ytterligare två fynd finns från Uppland då arten sågs vid Salsta slott 2010 och vid 30-meterskärret på Järvafältet 27–28 juni 2011. Fågeln vid Svartsjövikens har godkänts av Rk (Sveriges Ornitologiska Förenings raritetskommitté) som det nionde fyndet av arten och anses vara samma individ som sågs på Järvafältet månaden innan. Det har nu totalt gjorts tio fynd av 11 fåglar i

Stäppvipor på häckplats i Kazakstan, hannar och hona till vänster.

Foto Robert Llewellyn

Sverige då ytterligare ett fynd gjordes i Halland under hösten 2011.

Referenser

- Corell, M. 2010. I stäppvipans sällskap, Roadrunner 1:28–31). Club 300.
- del Hoyo, J., Elliot, A. & Sargatal, J. eds 1996. Handbook of the Birds of the World. Vol. 3:419 Hoatzin to Auks. Lynx Edicions, Barcelona.
- Mullarney, K. Svensson, L. & Zetterström, D. 2009. Fågelguiden. Bonnier fakta.
- www.iucnredlist.org